

Міжнародне право в контексті морської міграції

Наталія Шагунова

Чернігівський державний інститут права соціальних технологій та праці
Чернігів, Україна

Анотація. У цій статті за допомогою аналізу економічних та юридичних теорій міграції зроблено спробу визначити міжнародне правове регулювання морської міграції як окрему категоріальну одиницю, та визначити роль України у цьому процесі.

Ключові слова: міграційні теорії, морська міграція, Чорноморський регіон.

International law in the context of marine migration

Nataliia Shahunova

Chernihiv State Institute of Social Technologies and Labor Law
Chernihiv, Ukraine

Abstract. In this article, with the help of the analysis of economic and legal theories of migration, an attempt was made to define the international legal regulation of marine migration as a separate categorical unit, and to determine the role of Ukraine in this process.

Key words: migration theories, marine migration, Black Sea region.

Ми обрали саме цю тему для написання своєї наукової статті, зважаючи на її комплексний характер та широкий спектр проблематики, що притаманний, як міжнародному правовому регулюванню, так і Українській правовій системі.

Актуальність обраної тематики полягає у тому, що перед Україною стоїть завдання по формуванню адекватної правової позиції у державній міграційній політиці, яка б відповідала, як сучасним реаліям, так і міжнародним стандартам.

Аналізуючи сучасний етап суспільного розвитку, який формується в умовах глобалізаційних процесів, ми можемо спостерігати помітну трансформацію міграційних процесів, та різних форм її здійснення, що набувають нових рис і вимагають пошуку відповідних параметрів міжнародної протидії та регулювання. Серед цих форм особливе місце посідає така форма, як морська міграція (Brettell, 2007).

На наш погляд першоджерелом обраної теми є саме міграція, так як використання морського транспорту є лише формою його здійснення. У цьому ракурсі історично-грунтовним є дослідження «Регламентация міграції».

Воно здійснювалось у 1929 р. Міжнародною організацією праці, у ній було зазначено, що практикою тих часів положення щодо міграції, як правило, включались у договори про дружбу та консульські конвенції, угоди про поселення, а особливо мореплавство. Вони стосувалися всіх громадян і підданих сторін, що між якими укладався договір, та врегульовувалися відносини.

З нашої точки зору, це було зумовлено тим, що в той час рівень міграції ще не набув такого високого показника, а тим більше загрозливого характеру, і у зв'язку з цим не привертала до себе особливої уваги міжнародної спільноти.

Значною подією у міжнародному праві стало укладення першої двосторонньої угоди між США та Швецією про дружбу та торгівлю 1783 р, це

заклало початок можливості безпосереднього регулювання питання міждержавної міграції (Harris, 1970).

Що стосується нормативно-правового регулювання процесів нелегальної міграції на універсальному рівні, то його було здійснено шляхом прийняття резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження та припинення торгівлі людьми, насамперед жінками і дітьми, та покарання за неї, Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря). Зазначена Конвенція підписана від імені України у м. Палермо 12 грудня 2000 р. (Brettell, 2007).

Це та інші зобов'язання взяті Україною перед світовим суспільством і стало основою для визначення завдань, які ми ставимо перед собою у результатах цього дослідження.

Першим завданням для нас є аналіз світової політики по відношенню до міграції та фактичне становище цих процесів.

Другим завданням стало, визначення ролі та можливих перспектив саме для України у цій сфері.

Третім завданням ми визначили на основі опрацьованої інформації звуження дослідження до сфери міжнародного правового регулювання саме морської міграції.

Що стосується рівня наукової розробленості цього питання, то ми схилиємося до позиції, що вивчення міграційних процесів не може базуватися виключно на одній дисципліні, а система комплексного підходу до вивчення обраної проблематики має бути аксіомою.

На міждисциплінарний характер теорії та методології вивчення міграції робили акцент М. Каслс (Castles, 1993), К. Бреттел (Brettell, 2007), Дж. Холлифілд (Hollifield, 1998), Д. Мейсси (Massey, 1993; 1994), Л. Sjaastad (1962).

Д. Мейсси, представник американської наукової школи, закликаючи до міждисциплінарності наукового аналізу міграції, стверджує, що її вивчення з точки зору різних, чітко розмежованих, часто конкуруючих між собою теоретичних переконань, призводить до неефективності та протиріччя результатів дослідження (Massey, 1993).

Тому їх необхідно використовувати в комплексі. Подібну думку поділяє ще одна представниця американської школи К. Бреттел, яка демонструє підходи різних наукових дисциплін до вивчення міграції як багатостороннього міждисциплінарного явища (Brettell, 2007). Поділяє такі погляди і російська дослідниця Т. Юдіна (2002).

У той же час Р. Урсуа вважає, що чи не головним завданням наукових експертів є подолання концептуальних розбіжностей, що існують між різними дисциплінами (2001). При цьому він закликає до застосування мультидисциплінарного аналізу, який повинен враховувати як теорію, так і практику, зіставляючи структуру з процесом.

С. Сассен пояснює міграцію з точки зору активізації інтеграційних процесів у глобалізаційному світі і зростання міжнародних трудових потоків як результату зростаючої мобільності трудових ресурсів і капіталів (Сассен, 2006). Подібні погляди відповідають теорії світових систем або світового господарства, згідно з якою сприятливі передумови для міграції складаються між колишніми колоніальними державами та їх колоніями (Hollifield, 1998).

Однак, варто зауважити, що теорія світових систем не оцінює належним чином ролі, яку відіграє в соціальних і економічних змінах політика і держава (Сассен, 2006). Оскільки ми досліджуємо міграцію як процес, який регулюється політичним інститутом – державою, вважаємо за необхідне зробити акцент на політологічному підході до вивчення міграції.

Що стосується вітчизняних праць, то варто відмітити монографію Новіка В. «Державна політика і регулювання імміграційних процесів в Україні» (1999) ця праця висвітлює можливі майбутні напрямки довгострокових імміграційних процесів в Україні, також містить цікаві розробки у розділі «Нелегальна міграція і боротьба з нею в Україні» саме в аспекті морської міграції.

Матеріал Маліновської О. «Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні» (2014), окрім цікавого теоретичного та практичного змістового наповнення звернув увагу на той факт, що протягом декількох років дані щодо міграцію не публікувалися у відкритій пресі, що створювало складнощі для наукового обговорювання цих проблем й обміну результатами досліджень.

Тож з цього ми можемо прослідкувати причинно-наслідковий зв'язок у тому, що вчені не мали можливості вчасно дослідити та спрогнозувати розвиток причин міграції та форм її здійснення.

Позитивним є те, що поміж згаданих монографічних робіт, в Україні за останні роки почали свою роботу періодичні видання, серед яких є:

а) український інформаційно-аналітичний журнал «Проблеми міграції» (1997), його видання фінансується МОМ.

б) часопис «Біженці та міграція», засновником якого є Управління верховного комісаріату ООН у справах біженців в Україні (Аналітичний центр Cedos).

Об'єктом дослідження є міжнародно-правове регулювання міграційних процесів.

Предметом дослідження міжнародно-правове регулювання морської міграції.

Методи дослідження. Як вже було зазначено раніше ми приєднуємося до тих науковців, які стоять на позиції комплексного підходу дослідження цієї теми, тож основними методами були наступні:

Структурний метод використовувався для виокремлення певних елементів у різноманітних теоріях і результатах досліджень, де головним об'єктом була структура соціальних, правових і державних систем, які стосувалися морської міграції. За допомогою структурного методу, ми мали змогу досліджувати взаємозалежність поведінки суб'єктів, де основними детермінантами було їх становище, місце і інші обставини. Зокрема, проблеми правового статусу і правового становища та таке інше (Vorjas, 2000).

Поведінковий (біхевіористський) метод оскільки центральною ланкою міграційних процесів є людина – найважливіша цінність з її невід'ємними правами, то цей метод допоміг нам акцентувати увагу на дослідженні й інтерпретації державних і правових явищ через призму домінуючого значення їх поведінкових характеристик, тобто процесів взаємодії з навколишнім середовищем, зокрема зміни станів залежно від зовнішніх впливів і, навпаки, зміни зовнішнього середовища відповідно до закономірностей свого розвитку (Юдина, 2002) В результаті для юридичного дослідження у межах цього методу ми мали змогу відслідкувати рівень правомірності і протиправності поведінки, правової активності країн, правової діяльності у цій сфері, наявність або відсутність правового спілкування з цього приводу.

Метод описання спрямовувався нами на закріплення і передачу результатів дослідження за допомогою визначених знакових засобів (Hicks, 1932). Емпіричне описання дуже допомогло у фіксації способами природної або штучної мови у зведенні даних про об'єкти, а також знаходження емпіричних залежностей між результатами вимірювань.

За допомогою опису почуттєва інформація перекладається на мову понять, знаків, схем, малюнків, графіків і цифр, набуваючи тим самим форми, зручної для подальшого раціонального опрацювання (систематизації, класифікації й узагальнення).

Для досягнення поставленої мети в роботі було використано також закони та категорії діалектики (єдність історичного й логічного, абстрактного й конкретного, загального й особливого, одиничного й унікального) та формально-логічні прийоми (аналіз та синтез, індукція та дедукція) (Lewis, 1954).

Осмилення вищезазначених та пов'язаних із ними інших аспектів, на нашу думку, на початковому етапі вимагає використання відповідного компаративістського дослідження, так як теоретичне узагальнення можливе при залученні якомога більшого об'єму фактичного матеріалу.

На сучасному етапі світове співтовариство переходить до координації зусиль багатьох країн з вирішення гострих ситуацій і колективному регулюванню міграційних потоків (Зайончковская и др., 2007). Організаційно-інституційні, нормативно-правові та фінансові механізми регулювання, створені в минулі роки на глобальному (в рамках ООН та інших організацій), регіональному (регіональні економічні організації) і національному (в основному промислово розвиненими країнами) рівнях, дозволяють поступово послаблювати гостроту у сфері міжнародної міграції населення і нормалізувати міграційні потоки (Lukas, 1988).

Провідна роль у регулюванні процесів міжнародної міграції належить Міжнародній організації праці (МОП), яка має статус спеціалізованої установи ООН. Відмінною особливістю участі в МОП в якості країн-членів є тристоронній принцип представництва — від уряду, роботодавців і профспілок.

Універсальні правові норми зазначені у резолюції 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють, створені для регулювання процесів нелегальної міграції, є в Протоколі проти незаконного ввозу мігрантів по морю.

Україна, як учасниця цього Протоколу від 15 листопада 2001 р зобов'язалася вживати ефективних заходів по попередженню незаконного ввозу мігрантів по морю. Приймати участь у співпраці; обміні інформацією й інші відповідні заходи. У Протоколі зазначається про виключну необхідність прийняття такого роду акта, оскільки, незважаючи на роботу, проведену на інших міжнародних форумах, не існувало універсального документа, в якому б зачіпалися всі аспекти незаконного ввозу мігрантів та інші, пов'язані з ним питання (Международная миграция и развитие. Доклад Генерального секретаря).

Мета Протоколу Конвенції «Проти незаконного ввозу мігрантів по суті, морю і повітрю» полягає у попередженні незаконного ввозу мігрантів і боротьбі з ним, а також у заохоченні співпраці між Державами-учасницями у досягненні цих цілей при забезпеченні захисту прав незаконно ввезених мігрантів.

У сферу дії цього Протоколу є Окремий розділ, де встановлюються методи боротьби з незаконним ввезенням мігрантів по морю (Международная миграция и развитие. Доклад Генерального секретаря).

Тож можна сказати, що він носить організаційно-прикладний характер, так як Держави-учасниці розробили механізм припинення використання судна, якщо є підозра щодо участі у незаконному ввезенні мігрантів по морю.

Зауважимо, що є і інші не менш важливі міжнародні документи, що регулюють в тій чи іншій мірі процеси нелегальної міграції та статус нелегальних мігрантів (Ymaga-Karns, 1995).

Це зазначав Генеральний Секретар ООН у своїй доповіді щодо засобів боротьби з контрабандним перевезенням іноземців, велике значення для проблеми нелегальної міграції мають:

1. Конвенція ООН про захист прав працівників-мігрантів і членів їхніх сімей 1990 р.
2. Конвенція ООН про права дитини
3. Конвенція ООН про статус біженців 1951 р.

Досліджуючи морські міграційні шляхи, то їх можна умовно поділити на три коридори:

1. Західносередземноморський коридор: Незначна частина біженців дістається Європи, прямуючи з Марокко та Алжиру в Іспанію.[21] За даними МОМ, у 2015 році цим шляхом скористалося 3 845 шукачів притулку. Також, регулярно, через кордон Іспанії з Марокко, що охороняється військовими та представляє собою 7-метровий паркан, намагаються проникнути шукачі притулку з Африки.

2. Центральносередземноморський коридор: Значна частина шукачів притулку, що рухається з Африки південніше Сахари (Еритрея, Нігерія та Сомалі), а також Лівії, використовує морський шлях, щоб дістатися Італії.

Протягом 2015 року до Італії причалило 150 317 шукачів притулку. Це шлях є значно небезпечнішим, ніж «Туреччина – Греція», за даними МОМ, в 2015 року загинуло 2 889 осіб. Шукачі притулку, що прибувають до Італії, також рухаються в сторону Німеччини та Швеції, проходячи через Австрію.

3. Східносередземноморський коридор: Найбільш простий, дешевий та безпечний маршрут в Європу проходить через Туреччину в Грецію. Саме ним користуються біженці з Іраку та Сирії. Є два способи дістатися пункту призначення: наземний і морський.

Перший спосіб – доїхати автобусом зі Стамбула в Елладу. Його обирає меншість, тому що він передбачає прохід через контрольні прикордонні пункти.[26] Туреччина є «безпечною країною», тому факт перетину її кордону може означати відмову у наданні статусу біженця в ЄС (Голос України в Іспанії: Нелегальна міграція. Нелегальна імміграція в Європі).

Окрім того, Туреччина регулярно перекриває цей маршрут, відмінюючи автобусні рейси у цьому напрямку. Хоча наземний спосіб найбільш дешевий та безпечний, набагато більше шансів успішно дістатися Європи морем. Протягом 2015 року морським шляхом "Туреччина – Греція" скористалося 801 919 осіб. Через небезпечність маршруту загинуло 709 осіб протягом 2015 року.

Ще частина сирійців прибувають в Грецію морем з Єгипту. Опинившись в Греції, біженці рухаються через Сербію, Македонію та Угорщину на північ – до Німеччини та Швеції. Через жорсткіший прикордонний контроль біженці намагаються оминати Болгарію та Румунію, які також знаходяться на цьому шляху.

Очікувано, що збільшення кількості мігрантів, які використовують морські шляхи, відчутно збільшилась кількість катастроф у морі (Stark, 1984). Адекватними

діями на це стало впровадження комплексу пошуково-рятувальних місій у Середземному морі.

Такі операції набули постійного характеру з кінця 2013 року, коли італійський уряд запровадив операцію Mare Nostrum з локацією на лівійському березі.

Але вже 1 листопада 2014 Mare Nostrum замінили на більшу за масштабом операцію Triton, у 2015 році її бюджет збільшили втричі. Додаткових 45 млн євро планує виділити ЄС у 2016 році.

Паралельно з пошуковими та рятувальними місіями, ЄС оголосив боротьбу з перевізниками мігрантів шляхом пошуку та знищенням човнів, які використовуються перевізниками (Stark, 1989).

9 жовтня Рада Безпеки ООН надала членам ЄС право провести на узбережжі Лівії військову операцію проти перевізників. Але вже після декількох успішних локальних операцій почали виникати складнощі.

Це було зумовлено складністю вирішення човнів, які використовуються для транспортування мігрантів, від звичайних човнів.

Також почав виникати значний ризик нещасних випадків або знищення човна разом із мігрантами. ЄС почали використовувати дронів та навіть авіацію, але ці кроки не дали бажаних результатів (Massey, 1987).

Зараз обговорюється необхідність наземної операції, санкціонувати яку може лише ООН. Швидше за все, боротьба з перевізниками й надалі залишатиметься малоуспішною (Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності).

Це пояснюється з позицій морської транспортної діяльності, що має стратегічно важливе значення для економічного розвитку будь-якої країни та є сильним фактором сучасної геополітики.

На тлі зростання світової морської торгівлі (за останні 20 років морська торгівля зросла більш, ніж в 2 рази, з 4 млрд. т в 1990 р. до 8,4 млрд. т. в. 2010 р. [9]) підвищується значення регіональних транспортних комплексів, одним з яких є Чорноморський регіон. При особливому геополітичному значенні він є потенційним для розгортання багатьох загроз, серед яких треба особливо можна виділити нелегальну морську міграцію.

Підводячи підсумок ми бачимо що світова спільнота, а отже і міжнародне право не може повністю врегулювати питання морської міграції, зважаючи на її масштабність та динамічний розвиток транспортно-морської індустрії (La réglementation des migration, 1929).

Україна, якщо хоче продемонструвати свою значущість у Чорноморському регіоні, повинна зробити все можливе по практичній реалізації існуючих міжнародних домовленостей (Книш, 2009).

На нашу думку, вирішальну роль для усвідомлення вітчизняним політикумом перспектив обрання міграції в якості пріоритетного вектору розвитку наукової думки, яке натомість надасть владі аналітичну інформацію, та науково обґрунтує висновки по налагодженню систематичного дослідження та надійного статистичного обліку міграційних процесів.

Для цього видається доцільним почати розробку стратегічного оброблення політичних завдань, які повинні забезпечувати прийняття Концепції державної міграційної політики України, що базуватиметься на основі глибокого наукового аналізу демографічних тенденцій Чорноморського регіону, перспектив економічного розвитку та міграційної ситуації в країні, а також міжнародного досвіду (Юськів, 2009).

Список використаної літератури

- Borjas, G. (2000). *Economics of Migration*. International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. Section 3.4, Article 38, 21 p.
- Brettell, C. (2007). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York: Routledge, 304 p.
- Castles, S. (1993). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: Guilford Press, X, 307 p.
- Harris, J. (1970). Migration, Unemployment and Development: a Two-Sector Analysis. *American Economic Review*, 60(1), 126-142.
- Hicks, J. (1932). *The Theory of Wages*. London: McMillan, 384 p.
- Hollifield, J. (1998). Migration, Trade and the Nation-State: The Myth of Globalization. *Journal of International Law and Foreign Affairs*, 3(2), 595-636.
- La réglementation des migrations* (1929). Geneva, 1929. Vol. 3, pp. 262-318.
- Lewis, A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labor, *Manchester School of Economic and Social Studies*, 22, 139-191.
- Lukas, R. (1985). Motivations to Remit. *Journal of Political Economy*, 93, 901-918.
- Lukas, R. (1988). Migration, Remittances and the Family. *Economic Development and Cultural Change*, 36, 465-481.
- Massey, D. (1987). The Social Process of International Migration. *Science*, 237, 733-738.
- Massey, D. (1993). Theories of International Migration: a Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Massey, D. (1994). An Evaluation of International Migration Theory. The North American Case. *Population and Development Review*, 20, 699-751.
- Sassen, S. (2006). *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*. Princeton: Princeton University Press.
- Sjaastad, L. (1962). The Costs and Returns of Human Migration. *The Journal of Political Economy*, 70(5), 80-93.
- Stark, O. (1984). Migration Decision Making. *Journal of Development Economics*. 14, 251-259.
- Stark, O. (1989). Relative Deprivation and Migration. *Demography*, 26(1), 1-14.
- Ymaga-Karns, K. (1995). Pressing Japan: Illegal foreign workers under international human rights law and the role of the cultural relativism. *Texas International Law Journal*, 30, 567.
- Аналітичний центр Cedos. Режим доступу: <https://cedos.org.ua/?locale=uk>
- Голос України в Іспанії: Нелегальна міграція. Нелегальна імміграція в Європі. Режим доступу: <http://file://localhost/C:/Users/ТТ/Desktop/ТАНЯ/МИГРАЦИЯ/ГОЛОС%20УКРАЇНИ%20В%20ІСПАНІЇ%20-%20Нелегальна%20Імміграція%20в%20Європі.mht>
- Зайончковская, Ж., Молодикова, И., Мукомель, В. (2007). *Методология и методы изучения миграционных процессов. Междисциплинарное учебное пособие*. М.: Центр миграционных исследований, 337 с.
- Книш, С. (2009). Особливості міжнародно-правового механізму у боротьбі з нелегальною міграцією в сучасних умовах. *Підприємництво, господарство і право*, 9, 22-24.
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU00144.html

Малиновська, О.А. (2014). *Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України*. К.: НІСД, 48 с.

Международная миграция и развитие. Доклад Генерального секретаря. Организация Объединенных Наций. А/60/871: Режим доступа: http://www.un.org/russian/esa/economic/a59_325.pdf

Новік, В.О. (1999). *Державна політика і регулювання імміграційних процесів в Україні: аналітичне дослідження*. Київ: ВАІТЕ.

Проблеми міграції: Український інформаційно-аналітичний журнал (1997). Центр Досліджень Проблем Міграції. Київ: Б. в., 1997.

Урсуа, Р. (2001). Социальные исследования и меры по взаимодействию в общественной политике. *Международная миграция, социальные науки и общественная политика. Международный журнал социальных наук*, 32, 207-217.

Юдина, Т. (2002). О социологическом анализе миграционных процессов. *Социологические исследования*, 10, 102-109.

Юськів, Б. (2009). *Глобалізація і трудова міграція в Європі*. Рівне: видавець О.М. Зень, 479 с.